

PALÁSTI GÁBOR:

**A SZERZŐDÉSRE ALKALMAZANDÓ JOG
FELEK ÁLTALI MEGVÁLASZTÁSA (A
JOGVÁLASZTÁS)**

PhD értekezés tézisei

Miskolc, 2008.

PALÁSTI GÁBOR:

**A SZERZŐDÉSRE ALKALMAZANDÓ JOG
FELEK ÁLTALI MEGVÁLASZTÁSA (A
JOGVÁLASZTÁS)**

PhD értekezés tézisei

Miskolc, 2008.

I. A kitűzött kutatási feladat rövid összefoglalása

„A szerződésre alkalmazandó jog felek általi megválasztása (a jogválasztás)” mint cím a nemzetközi magánjogi tényállásokkal legalább valamennyire foglalkozó elméleti és gyakorlati jogászok számára első hallomásra nyilvánvalóan a felek jogválasztásával, vagy - tágabban - a felek nemzetközi magánjogban értelmezett akarati autonómiájával (*party autonomy*, *party choice of law*) kapcsolatos kérdések tárgyalását vetíti előre. A kutatás egyik feladata volt a jogválasztással kapcsolatosan felmerülő jogkérdések számbavétele és tematikus elemzése, mely során a hazai jogon túl számos nemzetközi forrást és külföldi jogrendszert is elemeztünk. A kutatási téma kiemelt aktualitását adta a szerződésre alkalmazandó jogról szóló Római Egyezmény rendeletté alakítása. A dolgozat megírásának kezdetekor még csak a Zöld Könyv és az arra adott válaszok léteztek, lezáráskor elfogadták a Róma I. Rendeletet. A dolgozat kiemelt hangsúlyt fektetett arra, hogy a Rendelet releváns szabályait a kodifikáció menetében, elsősorban a Zöld Könyv hatására elindult szakmai konzultáció alapján elemezve mutassa be. Az európai jogfejlődés legújabb eredményei mellett legalább annyira fontos az európai dimenzión felüli magánjogi jogegységesítés produktumait (Hágai Nemzetközi Magánjogi Konferencia, UNCITRAL, UNIDROIT, ICC, amerikaiaközi megoldások) illetve a nemzetközi kereskedelmi választottbíráskodás eredményeit is figyelembe vennünk. A jogválasztás ugyanis tipikusan a külgazdasági szférában alkalmazott módszer, és így egyrészt a témával kapcsolatos számtalan megoldás nem reked meg a regionalitás (az Európai Unió) szintjén, másrészt a magyar külgazdasági tevékenység egy nem elhanyagolható része az EU-n kívülre irányul.

A jogválasztással kapcsolatos kérdések számbavétele közvetlen értelemben jogharmonizációs kötelezettségeinknek való megfelelésünk céljából történt. Közvetett értelemben pedig a kérdést a hazai jogban rendező nemzetközi magánjogi Kódex elfogadása óta a társadalmi-gazdasági viszonyokban beállt változások és a nemzetközi kereskedelmi forgalom igényeinek való megfelelésünk céljából foglalkoztunk a jogválasztással.

II. Az elvégzett vizsgálatok rövid leírása, az anyaggyűjtés módszerei, a kutatás forrásai

Az összehasonlító jellegű kutatás három szinten elemezte a vonatkozó joganyagot. Egyrészt számba vettük a normatív jogot, és – elsősorban a Róma I. Rendelet vonatkozásában – a kodifikáció során keletkezett dokumentumokat, szakmai véleményeket, javaslatokat. Másrészt vizsgálódásunk kiterjedt a jogválasztással kapcsolatos gyakorlatra, ami túlnyomórészt bírósági és választottbíróági ítéleteket, kisebb részben elő szerződéses gyakorlat leírását jelentette. Végezetül elemzés tárgyává tettük a vonatkozó hazai és külföldi szakirodalmat.

Ami a hazai helyzetet illeti, a jogszabályi háttérrel tekintve a nemzetközi magánjogról szóló 1979.: 13. tvr. vezette be normatív szinten a jogrendbe a jogválasztás lehetőségét. Ugyanakkor jogválasztással akkorra már Magyarországon is régóta éltek a felek, amire a joggyakorlatból – bírósági határozatokból – és jogirodalmi művekből következtethetünk. Ami a bírói döntéseket illeti, a rendesbíróságokhoz képest is jóval gyakrabban merült fel a jogválasztással kapcsolatos probléma a kereskedelmi választottbíróságok szintjén. Ami a jogirodalmat illeti, a témát monografikus igényrel magyar nyelven eddig egyedül Szászy István dolgozta fel, aki 1929-ben jelentette meg *A szerződő felek jogszabályválasztó joga a nemzetközi kötelmi jogban* című művét, amelyet több vonatkozásban is kiegészített *Jogszabályösszeütközések* című 1973-as monográfiájában.

A rendszerváltás előtt a politikai, gazdasági és jogi környezet, elsősorban a külkereskedelem monopoljellege és a szabályozás központosított mivolta nem kedvezett az akarati autonómiának. Ennek ellenére a jogválasztással kapcsolatos egy-két önálló tanulmány – mint Mádl írásai – „életben tartotta” az akarati autonómia kérdését. Személyes gyakorlati tapasztalatait is megjelenítette jogválasztással kapcsolatos, *annak legtöbb kérdésére* kitérő írásaiban Bánrévy. Napjainkban a jogválasztással kapcsolatos egyes kérdések szétválnak, és szakíróink írásai valamely részterületre koncentrálnak. Így Vékás elsősorban az *alkalmazandó jog korlátai* („kitérítő klauzula”, imperatív szabályok, fogyasztóvédelem) kapcsán foglalkozik az akarati autonómiával,

Burián pedig a *lex mercatoria* vonatkozásában elemzi a jogválasztást behatóbban. Az újabb írásokban kivétel nélkül erős az európai jogharmonizációs tartalom.

Az újabb magyar nyelvű nemzetközi magánjogi tankönyvek közül a *Burián László – Kecskés László és Vörös Imre* által írt művet, és a *Mádl Ferenc -Vékás Lajos* szerzőpáros alkotását mindvégig szem előtt tartottuk. A tankönyveket is beleértve összesen kb. negyvenöt magyar jogirodalmi forrást dolgoztunk fel.

A Római Egyezményrel – bár a hazai jogalkotó a 2006. évi XXXVIII. tv. formájában azt kihirdette – és a magyar jogba is közvetlenül beépült Róma I. Rendelettel mint európai jogi jogforrással foglalkoztunk.

Ami a nemzetközi és külföldi példákat illeti, kiemelten szerepel itt az EK Római Egyezménye a szerződésre alkalmazandó jogról, valamint a Róma I. Rendelet, azonban egyrészt más nemzetközi egyezmények – mint pl. a hasonló tárgyú inter-amerikai ún. Mexikói Egyezmény vagy az adásvételi szerződésre irányadó jogról szóló Hágai Egyezmény – is előtérbe kerülnek, másrészt pedig kiterjed a kutatás egyes államok (nem csak EU-tagok!) nemzetközi magánjogi szabályaira is. Terjedelmi és koncepcionális okokból ugyanakkor nem kísértük végig jogintézményről jogintézményre az egyes nemzeti szabályozásokat. Ehelyett csak az adott kérdés szempontjából fontosabb vagy jellemzőbb megoldásokat említettük. Ez azt jelenti, hogy néhány szabályozási modell (brazil, japán, lengyel, mexikói, orosz, új-zélandi, stb.) csak ritkán – egynémely csak egyszer – fordul elő. Ugyanakkor minden esetben törekedtünk a főbb európai rendszerek (angol, francia, német) és az amerikai modell bemutatására.

A dolgozat megírásakor végig folyamatban volt a Római Egyezményt másodlagos jogforrássá alakító kodifikációs munka, és a kézirat lezárásával szakmai szempontból indokoltnak tekintettük megvárni a Róma I. Rendelet elfogadását. Ennek megfelelően a dolgozat feldolgozza a Rendelet elfogadásához vezető úton született dokumentumokat is, különösen a Bizottság által a tárgyban kiadott *Zöld Könyvet* és a rá érkezett szakmai válaszokat – mintegy nyolcvan szakmai előterjesztést, amelyek kormányzati-minisztériumi, gazdálkodói, szakmai érdekképviselői és kutatói-akadémiai forrásokból érkeztek.

Jogalkalmazási szinten a jogválasztás külföldi gyakorlata elsősorban a rendes bíróságok és a nemzetközi kereskedelmi választottbíróságok gyakorlatából vezethető le. Az egyes országok különböző igazságszolgáltatási szerveinek határozataihoz való hozzáférésben, beleértve a nemzetközi kereskedelmi választottbíróságok határozatait is, több elektronikus jogesetgyűjtemény is segítségünkre volt. Kiemelendő ezek közül a Római Egyezményt feldolgozó, *Lando* és *Bernardeau* szerkesztésében a Trieri Európai Jogakadémia által működtetett www.rome-convention.org. Precedensjellegük miatt gyakrabban idézzük a *common law* államok döntéseit. Összességében kb. kilencven, a jogválasztással kapcsolatos jogesetet idézünk, melyek messze túlnyomó része külföldi bíróság vagy választottbíróság határozata.

A különböző országok jogirodalma és kommentárjai további adalékot adtak a téma tanulmányozásához. A teljesség igénye nélkül, inkább példálózó jelleggel említhető itt *Dicey* alapművétől kezdve *Ehrenzweig* 1962-es összehasonlító munkáján át egy sor frissebb mű; a Római Egyezményhez írott kommentár és elemzések. Külön kiemelendő *Peter Nygh* monográfiája, amelyiknek kifejezett témája a felek akarati autonómiája, és amelyik tárgyában számos átfedést tartalmaz saját művünkkel is. A kb. hatvan elsődleges idegen nyelvű jogirodalmi forrást kb. húsz másodlagos idegen nyelvű hivatkozás egészíti ki. Dolgozatunkban csak a ténylegesen hivatkozott forrásokat tüntettük fel.

A hazai és külföldi szakkönyvtárak közül, amelyekben forrásgyűjtést végeztünk, ki kell emelni a CEU jogi szakkönyvtárát, a WIPO genfi szakkönyvtárát, valamint Szász István könyvtári hagyatékát, amelynek egy, számunkra releváns része a Miskolci Egyetemen található. Lényeges forrása volt a kutatásnak több, az interneten keresztül elérhető elektronikus adatbázis – részben jogesetgyűjtemény, kisebb részben szakfolyóiratok elektronikus verziói.

Munkánk során – leszámítva a Zöld Könyvre adott néhány német nyelvű tagállami választ – magyar és angol nyelvű szakirodalomra támaszkodhattunk. Más nyelven írott művek mint *másodlagos hivatkozások* képezik ennek a dolgozatnak a forrását.

III. A kutatás tudományos eredményeinek rövid összefoglalása, azok hasznosítási lehetőségei

A kutatás előzményeinek és a jogválasztással kapcsolatos szabályozási modellek és nézetek történetének az ismertetése után a dolgozat tematikus fejezetekre bontva elemzi a jogválasztással kapcsolatosan felmerülő egyes lényeges kérdéseket. A tárgyuk szerint elkülönített fejezetek után, kiemelve annak aktualitását és jelentőségét, a dolgozat utolsó fejezete a Róma I. Rendeletet ismerteti, kiemelve a Római Egyezménytől és a Kódextől való eltéréseket.

1. A dolgozat részletesen feltárja az akarati autonómia történetét, beleértve úgy a jogszabályi vagy esetjogi szinten érvényesült szabályokat, mint az akarati autonómiára vonatkozó fontosabb tudományos nézeteket. Ez a rész *kiemeli a nemzetközi magánjog általános történeti kereteiből* a jogválasztás történetét. A történeti elemzés jelentősége - önmagáért vett érdekességén túl - abban áll, hogy egyrészt számos *ma is aktuális kérdést* csak a történeti feljárlódáson keresztül lehet megérteni. Másrészt vannak olyan folyamatok, amelyek *a mai napig is tartanak* - azaz ahol a történeti rész pusztán az előzményeket írja le. Harmadrészt pedig vannak olyan jelenségek, amelyek a történeti rész tanulsága szerint *ismétlődnek*, és a történeti részben leírtak tanulsága szerint előre kiszámítható egyes kodifikációs események bekövetkezése. A történeti rész a szerződésre alkalmazandó jog vizsgálatának megjelenésétől kezdve (XIV-XVI. század) a XX. század második feléig vizsgálja az akarati autonómiát úgy számos nemzeti jogrendszer, mint a nemzetközi jogalkotás mentén. Megállapítható, hogy az autonómia *kiteljesedése és korlátozása* váltakozva követik egymást, és amint a hatályos jogra vonatkozó fejezetekből kiderül, napjaink trendjei közvetlen következményei a jogintézmény eddigi történetének.

2. A tézis egyik lényeges kérdése, hogy a jogválasztás és annak szabályozása *kollíziós jogi* kérdés-e, vagy inkább *polgári jogi jogintézményről* kell-e beszélnünk; illetve hogy a jogválasztással kapcsolatos felmerülő *egyes kérdések* közül melyekre kell a *fórum kollíziós jogát*, és melyekre az *anyagi jogot* alkalmazni. Az akarati

autonómia elve idővel kivált a kötelmi jogban a szerződéses szabadságra vonatkozó doktrínából. A kollíziós jog folyamatos expanziója, amely során egyre több kérdéskör kerül át a kollíziós magánjog területére, a mai napig is tart. Jó példa erre a Róma I. Rendelet 3. cikk (1) bekezdése kodifikációja során a Zöld Könyv 9., hallgatólagos jogválasztásra vonatkozó kérdése, amely kapcsán élénk vita bontakozott ki azt illetően, hogy *milyen feltételek teljesülése, és a megállapíthatóság milyen foka* esetén beszélhetünk hallgatólagos jogválasztásról; hasonló példa a *jogválasztás módosításának* kérdése is. Ezek, véleményünk szerint, olyan rendes anyagi polgári jogi kérdések, amelyek éppen „szemünk előtt” vonulnak át a nemzetközi magánjogba. Az összehasonlító jogi elemzés után részletesen elemezzük a helyzetet a Kódex, a Római Egyezmény és a Róma I. Rendelet alapján, megállapítva azt, hogy az európai jogegységesítés eredményeképpen a jogválasztás szabályozásának a Kódexre alapozott korábbi, tematikusan zárt rendszere lazulni kezdett.

3. A dolgozat részletesen bemutatja a szerződésre választott jog és a szerződés kapcsolatával összefüggő feltételek változását. Bár a történeti kitekintés alapján könnyen arra a következtetésre juthatunk, hogy mára általánosan elfogadott az, hogy a választott jognak és a szerződéses tényállásnak nem kell egymással kapcsolatban állnia, a közelmúltban megfigyelhető egy olyan tendencia, amelyik a *gyengébb fél védelmében* korlátozza a jogválasztás lehetőségét a *jogviszonnyal kapcsolatban lévő* egyes államok jogára. Ilyen az EK jogának a biztosítási szerződésre vonatkozó szabályozása, korábban a biztosítási irányelvek, ma már elsősorban a Róma I. Rendelet 7. cikke alapján, vagy a személyszállítási szerződésnek szintén a Róma I. Rendeletben történt szabályozása.

4. A *szeperabilitás* (függetlenség, elválaszthatóság, autonómia) a fórumválasztó klauzula - elsősorban a választottbíróági kikötés – létezése és érvényessége és a szerződés egészének létezése és érvényessége kapcsolatát leíró fogalom. A szeperabilitás kérdése ugyanakkor szerintünk a *jogválasztással összefüggésben is felmerül* - sőt, véleményünk szerint egyenesen feltétele annak, hogy kollíziós jogi jogválasztás létezhesék. A szeperabilitás fogalma alatt dolgozatunkban a felek jogválasztó rendelkezésének a szerződés

többi részétől való *relatív függetlenségét, elválaszthatóságát* értjük. Mind nemzetközi egyezmények, mind a Róma I. Rendelet, mind a Kódex alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy funkcionális értelemben (az érvényesség megállapítása céljából) megvalósul a jogválasztó klauzula szeparabilitása is.

5. A dolgozat legterjedelmesebb, és a benne megfogalmazott jogkérdést tekintve legaktuálisabb része arra vonatkozik, hogy mi minden lehet a jogválasztás tárgya. A kérdésnek külön aktualitást adott a Zöld Könyv 8. kérdése, amely éppen arra vonatkozott, hogy lehetővé kellene-e tenni a szerződő felek számára azt, hogy a szerződésükre kollíziós jogi értelemben is nemzetközi egyezményt vagy „a jog általános elvei”-t választhassák. A Zöld Könyvre érkezett válaszokból az derül ki, hogy ezen a téren még az EU-n belül is igen nagy a bizonytalanság – a válaszok a nem állami jog választásának merev elutasításától odáig terjedtek, hogy a Római Egyezmény helyes értelmezése *már most is lehetővé teszi a lex mercatoria* választását. Végül – éppen az álláspontok megmerevedése miatt – a Róma I. Rendelet *sem* vállalkozott a kérdés *egyértelmű, normaszöveg szintű* eldöntésére.

A választás tárgyával kapcsolatosan felmerült lehetőségek számbavétele során az *önszabályozó szerződéstől* (semmilyen jog nem alkalmazható a szerződésre, a szerződést a felek „jogi vákuumba” parancsolják) a *méltányosság* választásán át (a szerződést ne tételes jog, hanem a méltányosság alapján ítéljék meg) haladtunk a *lex mercatoria*, a jog általános elvei, a transznacionális jog és hasonló elnevezéssel illetett szabályrendszer felé. Kézzelfoghatóbb jogválasztást tartalmaz *meghatározott állami* vagy *nemzeti jog*, hogy aztán a sort a konkrét, nevesített jogforrás választásával zárjuk. Míg az önszabályozó szerződéseket rendszerint egymással versengő érvek mentén *nem ismerik el*, addig a méltányosság választása már több, különböző, *párhuzamosan egymás mellett élő jogalkalmazási modellt* is jelenthet. A *lex mercatoria*, a nemzetközi jog általános elvei és hasonló kikötések számos konkrét, egyedileg elemzett problémát vetnek fel. Ezzel kapcsolatosan annyit lehet megállapítani, hogy egy olyan *folyamat* részesei vagyunk, amelyik a *lex mercatoria* kollíziós értelmű választhatóságának *lassú kiteljesedése* felé mutat – részben a *választottbíráskodás* eredményei alapján –, azonban ezt az általános

folyamatot a Róma I. Rendelet végül kissé tovább lassította. Ami az *állami jog választását* illeti, még az állam jogának választásával kapcsolatos, leghagyományosabb jogválasztó klauzulák is tartalmazhatnak olyan problémákat, amelyek vitatottá tehetik azt, hogy mire vonatkozott a jogválasztás. Ilyen esetek az azonos államon belül párhuzamosan élő jogrendszerek, több állam azonos jogrendszerének problémája (*sharia*), nem létező vagy el nem ismert állam jogának választása, a bizonytalan tartalmú jogrendszer választása; vagy állami jog választása többoldalú kapcsolóelvvel. A meghatározott nevesített jogforrás választása vagy a hallgatólagos jogválasztás, vagy az anyagi jogi jogválasztás kérdéséhez vezet.

6. Önálló fejezeten belül helyeztük el a *több jog választásával* kapcsolatos kérdéseket. A szerződés „feldarabolása” (*dépece*) és a „több jog közös tartományának választása” (*tronc commune*) két, önálló értelemmel bíró esetkört fed le. A vonatkozó szabályozás, esetjog és szerződési gyakorlat, valamint jogirodalmi nézetek alapján azt a következtetést vontuk le, hogy míg a *dépece* lehetősége inkább elismert, mint vitatott, és elsősorban a feldarabolhatóság feltételeit érdemes pontosítani, addig a *tronc commune* a gyakorlatban *nehezen értelmezhető*, így annak alkalmazása csak egészen kivételes esetben – mint volt pl. a hivatkozott Csatorna-alagút eset – javasolt.

7. A jogválasztás *formái* közül a *hallgatólagos jogválasztás* kérdését járja körül az értekezés. A Róma I. Rendelet megalkotása kapcsán előtérbe került az a probléma, hogy a hallgatólagosság megállapításához felhasználható *egyres tényezők értékelése*, illetve a *bizonyosság szintje* mentén is nagy eltérések találhatók a tagállamok jogalkalmazásában. Különösen a fórumválasztással, a szerződéses rendelkezések értelmezésével, a szerződésnek más szerződéssel fennálló kapcsolatával, valamint a perbebocsátkozással kapcsolatos esetek szorultak további elemzésre. Az értekezés külön vizsgálja a *joghatósági kikötés és a jogválasztás kapcsolatát* a hallgatólagos választás megállapíthatósága céljából. A Róma I. Rendelet több tanulsággal is szolgál. Egyrészt, a magyar jogirodalomnak a fórumválasztás és jogválasztás merev elhatárolását kimondó álláspontját a jövőben feltétlenül *újra kell gondolni*. Másrészt, éppen a bizonyosság mércéjének változásával kapcsolatos

normaszöveg változás mutat rá arra, hogy a Rendelet magyar fordítása *nem pontos*.

8. A jogválasztás módosításával kapcsolatos jogesetek elemzése felszínre hozott egy olyan, korábban nem azonosított ítélkezési trendet, hogy a *kifejezett* jogválasztással szemben gyakran nem fogadják el a jogválasztás *hallgatólagos módosítására* hivatkozást olyan magatartásra alapozva, ami egyébként a hallgatólagos jogválasztásra alapot adna.

9. A jogválasztásnak a kollíziós magánjog egyéb szabályaihoz fűződő viszonyán belül a *külföldi kollíziós jog szerepét*, majd az ehhez szorosan kapcsolódó *renvoi* esetét vizsgáltuk. Az általánosan elfogadott, és így a magyar kommentárokból is ismert álláspont, amelyik nem ismeri el a választott jog vagy akár a jogválasztás hiányában alkalmazandó jog kollíziós szabályainak szerepét – és ezzel együtt a *renvoi* lehetőségét – jogválasztás esetére mindenképpen finomítani kell. Részben erre sarkall a biztosítási szerződésre történő jogválasztás közösségi jogi – utóbb a Róma I. Rendeletbe is bekerült – szabályozása, amelyik a *jogválasztás hiányában alkalmazandó jog* kapcsolódóelveitől teszi függővé azt, hogy a felek választhatnak-e jogot a szerződésre, és hogy jogválasztási jogosultságuk mennyire tág. A hallgatólagos jogválasztásra vonatkozó szabályok ütközése szintén teremthet elfogadható *renvoi* esetet. Végül, a Kódex normaszövegéből sem következik egyértelműen a visszautalás kizárása jogválasztás esetére. Szintén a jogválasztásnak a nemzetközi magánjog más szabályaihoz viszonyulását elemzi a *csalárd kapcsolás* és a *jogválasztás összefüggéseiről* szóló pont. Bár a visszaélésszerű jogválasztás kérdése, vagy a jóhiszeműség megkövetelése a jogválasztás vonatkozásában különböző okokból idővel kikopott a nemzetközi magánjog eszköztárából, a lényeges külföldi elemnek mesterségesen vagy színleléssel történő bevitele a jogviszonyba azért, hogy külföldi jogot lehessen választani, továbbra is megválaszolandó feladat. A Kódex és a Római Egyezmény, majd a Rendelet szabályait összevetve azt tapasztaltuk, hogy az Egyezmény és a Rendelet sokkal egyértelműbben képes ennek a helyzetnek a kezelésére, mint a Kódex, kiköszönbölve azt a bizonytalanságot, ami abból származik, hogy *pusztán a Kódex normaszövege alapján* nem egyértelmű annak

a helyzetnek a kezelése, ha a jogválasztás az egyetlen lényeges külföldi elem a jogviszonyban.

10. A jogválasztás korlátai között foglalkoztunk a gyengébb fél védelmében alkalmazott *objektív – abszolút – korlátokkal*. Korábban az volt az uralkodó álláspont, hogy a jogválasztás objektív alapú korlátozása még az adhéziós szerződések esetében is *kivételes eszközként* javasolt csak. Ennek oka, hogy a kapcsolódó értéksemleges mivoltából nem következik az, hogy a konkrét esetben éppen annak az államnak a jogától „védi meg” a kiszolgáltatottabb helyzetben lévő felet, amelynek joga rá nézve valóban kevésbé kedvező. Ehhez képest éppen a Róma I. Rendelet elfogadásához vezető szakmai diskurzus során került előtérbe az a tapasztalat, hogy több előnnyel jár a fogyasztó számára, ha a *jogszerű várakozásait* megtestesítő, általa ismert jogrendszer szabályait kell alkalmazni, mintha az anyagi értelemben számára kedvezőbb, ám általa ismeretlen jogot kellene alkalmazni. Ez azt jelenti, hogy az alkalmazandó jog előzetes korlátozása a kiszámíthatóság szempontjából a jogok tartalmi összevetésének szempontja *előtt* érvényesülhet. Egyes elemzők kifejezett összefüggést látnak a fogyasztó *érdekérvényesítési képessége* és az alkalmazandó jog *ismerete* között. Mindezek a tapasztalatok a Róma I. Rendreletre nézve azt jelentették, hogy bizonyos nevesített szerződéseknél – biztosítási, személyszállítási szerződések – *objektív módon korlátozzák* a jogválasztást. Mindez, együtt azzal, hogy esetenként egyes nemzeti jogokban is találkozhatunk az objektív korlátozással – sőt, fogyasztói szerződések alakiságaira már a Római Egyezmény sem tette azt lehetővé – azt jelenti, hogy *átértékelődtek* azok a nézetek, amelyek a nemzetközi magánjognak a gyengébb fél védelmében történő felhasználhatóságára vonatkoztak.

A választott jog *anyagi korlátainak körében a közrendi, imperatív és kógens szabályok* alkalmasak. Mivel a közrendi korlát minden jogviszonynál, az imperatív korlátok pedig általában a kötelmi jogon (a deliktális jogon belül is!) megjelennek, és mivel a szerződések jogán belüli alkalmazásuk egyik esetben sem szorítkozik a jogválasztásra, ezért ezt a két kategóriát nem tárgyaljuk számottevően. A kógens szabályok a *szerződésre választott jog* korlátozására alkalmasak. A gyengébb fél materiális védelmét a választott joggal szemben ellátó kógens szabályok legtöbb kérdését a

hazai jogirodalom *részletesen tárgyalja*. A *lex causae* kógens szabályainak alkalmazhatósága ezen esetekben mindig *relatív*: a választott jog szabályai – illetve maga a fél – döntik el azt, hogy azt alkalmazni kell-e; és sok esetben még ez is problematikus lehet. A Róma I. Rendelet előtérbe helyezte azt a kérdést, hogy *milyen kapcsolatban* kell lennie a jogválasztás hiányában alkalmazandó jognak a tényállással. A Római Egyezmény 5. cikk (2) bekezdésének alkalmazási nehézségeiből fakadó problémákat a Rendelet kiküszöbölte azzal, hogy a feltételrendszert harmonizálta a Brüsszel I. Rendelet vonatkozó feltételeivel.

11. Ami a Róma I. Rendeletnek a jogválasztással kapcsolatos szabályait illeti, a szabályok tömör, tárgyyszerű ismertetése után elsősorban azokra a kérdésekre koncentrálunk, amelyek újdonságot jelentenek a Rendelethez képest. A kodifikáció kiindulópontjának nevezhető Zöld Könyv kérdései csoportosíthatóak annak függvényében, hogy azok *kifejezetten* a jogválasztással kapcsolatosak, vagy a jogválasztás szempontjából *részben relevánsak*, vagy csak *esetlegesen* kapcsolódnak hozzá. A lényegesebb kérdések közül kiemelendő az Európai Közösség szempontjából "belföldinek" minősülő szerződésekre választott jog korlátozása a "*közösségi minimummal*". Véleményünk szerint a közösségi minimum alkalmazására vonatkozó szabály azért fogadható el, mert az EK-n belüli *integráció* a gazdasági viszonyokban van *annyira előrehaladott* a nemzetközi szervezettől az államhoz vezető úton, hogy a nemzetközi magánjognak ezt az állami jog vonatkozásában alkalmazott szabályát *ki lehessen terjeszteni* a belső piaci tényállásokra is. Ugyanakkor a szabály gyakorlati értéke feltehetően annak *újdonság-jellege alatt marad*: a közösségi jog túlnyomó része *nem* szerződési jogi szabály; ahol mégis szerződési jogról van szó (pl. biztosítás, egyes fogyasztói szerződések, stb.) ott gyakran egyébként is *kötelező jelleggel* alkalmazandó szabályokról van szó, amelyekről jogválasztással eddig sem lehetett eltérni; ehhez képest inkább *elvétve találhatók* majd olyan szerződési jogi szabályok, amelyekre a „közösségi minimum” szabálya alkalmazható lesz. Eldöntve a Rendelet előkészítése során tapasztalt vitát, a tagállami jog inkorporációs aktusa folytán hatályosuló közösségi minimumszabályoknál a *lex fori jogában* kell keresni a közösségi minimum szabályait.

A nem állami jog választhatóságának kérdését – annak rendkívül vitatott jellege miatt – végül a *Rendelet sem rendezte megnyugtatóan*. A kodifikációs lehetőség rendelkezésre állt, és korábbi szövegváltozatban szerepelt is erre vonatkozó konkrét normaszöveg-javaslat. Az a tény, hogy mindössze *preambulum-bekezdésben* utal a Rendelet arra, hogy a nem állami jog választása pusztán anyagi jogi jogválasztás, azt jelenti, hogy az eltérő álláspontokat nem tudta kellően áthidalni a Rendelet sem.

A *hallgatólagos jogválasztás* eseteinek pontosítása során egyrészt kiemelendő a hallgatólagossághoz szükséges *bizonyosság fokának* egyértelműbbé tétele – ami sajnos a magyar szövegváltozat alapján nem érzékelhető. Ugyanakkor, bár vélelmek felállítására nem vállalkozott, a Rendelet preambuluma utal a *joghatósági kikötésnek* a hallgatólagossághoz tartozó tulajdonítható szerepére.

A jogválasztás *korlátozásával* összefüggő szempontok miatt kapcsolódnak a jogválasztáshoz a fogyasztói, a biztosítási és a munkaszerződéses, míg a biztosítási szerződéseknek a Rendeletbe a szektorális irányelvekből átvett szabálya a renvoi és a jogválasztás egy speciális esetét tartalmazza.

12. A dolgozat *két szempontból* is jól hasznosítható mind a gyakorlat, mind az elmélet számára. Egyrészt, a magyar Kódex egyébként megalkotásakor igen haladó szabályozása sokáig olyan életviszonyok között érvényesült, amelyekre a zártság és a központi irányítás volt a jellemző. A piacgazdaság megvalósítása különösen a lényeges külföldi elemmel rendelkező, elsősorban szerződéses jogviszonyok számának és tartalmának a korábbiakhoz képesti drasztikus megváltozásával járt. A külföldi jog alkalmazásának egyik alapja pedig a külföldi jognak a felek általi megválasztása lehet. A dolgozat rámutat arra, hogy a liberalizált külgazdaság terén – de a külgazdaságinak nem minősíthető fogyasztói és egyéb személyes jellegű jogügyletek területén is – milyen új kérdésekkel kell szembenézni a külföldi jog választásának kérdéskörében. Másrészt, a dolgozat megírása alatt született meg a Róma I. Rendelet, amely számos, a dolgozatban részletezett ponton *eltér* a korábbi magyar nemzetközi magánjogi szabályozástól és gondolkodástól. A dolgozat felkészíti úgy a gyakorlati, mind az elméleti szakembereket, a külgazdasági jogviszonyok jogi aspektusaival napi kapcsolatban állókat a változásokra, a jogászképzésben használt tankönyvek

vonatkozásában pedig konkrét javaslatokat tartalmaz egyes nézetek újragondolását illetően.

IV. A szerzőnek a doktori értekezés témaköréből készült tanulmányai (2008. október 21-ig megjelent tanulmányok)

1. Külföldi jog alkalmazása a termőföld hasznosításáról szóló szerződésekre, *Napi Jogász*, 2001. november, 21-28.
2. Determining the Law Applicable to The Internet, *microCAD 2001 International Scientific Conference, Section A: Law. Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma*, 2001. Miskolc, 67-73.
3. Jogválasztás a magyarországi termőföldek hasznosításával kapcsolatos szerződésekből, *Publicationes Universitatis Miskolciensis SECTIO JURIDICA ET POLITICA Tomus XIX.*, Miskolc University Press, 2001. 215-233.
4. A felhasználási szerződések nemzetközi kollíziós minősítése, *Gazdaság és Jog*, 12/2001. 3-8.
5. A joghatóság kikötésének és a jogválasztásnak a kapcsolata, *Cég és Jog és Napi Jogász (összevont szaklap)*, 2003. november, 33-39.
6. A lokalizációs elmélet és a felek jogválasztása a nemzetközi magánjogban, *Publicationes Universitatis Miskolciensis SECTIO JURIDICA ET POLITICA Tomus XXII*, Miskolc University Press, 2004. 441-454.
7. A jogválasztással kapcsolatos kérdések minősítése a magyar jogban, *PLACET EXPERIRI – Ünnepi tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára*, Budapest, 2004. 213-227.
8. A felek akarati autonómiájának története, *Jogtudományi Közlöny*, 2004/12. 443-459.
9. The Future Impact of the Rome Convention on Hungarian Conflict Rules, *European Integration Studies, Vol. 3. No. 1.* Miskolc University Press 2004. 57-67.
10. Polgári jogi és kereskedelmi jogi tartalmú közrendi és imperatív szabályok, *Az uniós csatlakozás hatása a letelepedés és a szolgáltatások szabad áramlása körében. Tanulmánykötet. Novotni kiadó, Miskolc*, 2005. 127-149.

11. Jogválasztás és család kapcsolás, *Jogtudományi Közlöny* 2005/11. 463-471.
12. Lex mercatoria, a nemzetközi jog elvei és hasonló kikötések a jogválasztó klauzulában, *Külgazdaság – Jogi Melléklet* – 2005/11-12. 133-149.
13. Közrendi, imperatív, kógens és diszpozitív szabályok, *Magyar Jog* 2006/február, 65-77.
14. Speciális jogválasztási modellek: az önszabályozó szerződés, *Gazdaság és Jog*, 2006/február. 7-10.
15. Speciális jogválasztási modellek: a méltányosság választása, *Gazdaság és Jog*, 2006/március, 11-15.
16. Dépeçage és tronç commune a nemzetközi magánjogban, *Jogtudományi Közlöny* 2006/3. 83-91.

I. Brief summary of the research objectives

For lawyers involved in the practice or theory of private international law, upon first hearing the title “The choice of law by the parties applicable to contract (party choice of law)” obviously indicates that the subject matter is related to *party autonomy* in private international law. One of the objectives of the research was to inventory and thematically analyze the issues related to party choice of law, within which the analysis covered not only *Hungarian law* but a number of *international instruments* and *foreign legal systems*. The topicality of the research was further emphasized by the fact that the conversion of the Rome Convention on the law applicable to contractual obligations into a secondary Community instrument was taking place at the same time. At the time the research was commenced only the *Green Paper* and the respective answers to its questions existed – at the time of the *completion* of this thesis, the *Rome I Regulation* was enacted. It was a specific aim of the thesis to introduce the relevant provisions of the Regulation *within the course of codification*, primarily based upon the consultation process initiated by the Green Paper. Besides the most recent developments of European Community law, it was at least as important to look into law harmonization *aside European integration* (Hague Conference of Private International Law, UNICTRAL, UNIDROIT, ICC, Inter-American solutions) and into the results of *international commercial arbitration*. Since party choice of law is typically linked to international business activity, many of its solutions do not materialize only on the regional level (e.g. European Union); moreover, a notable rate of Hungarian foreign trade activity is related to trade outside the EU.

Dealing with questions relating to party autonomy is directly aimed at fulfilling Hungary’s *obligation of law harmonization* under EC law, while its indirect objective is to meet the requirements towards private international law generated by *socio-economic changes* and changes in international commerce since the 1979 Hungarian private international law Code (hereinafter: the Code) was enacted.

II. Brief description of the research conducted, methodology and resources of the research

This comparative law study analyzed the relevant law on three levels. Firstly, *statutory law* inventoried, supplemented by relevant documents made during the process of legislation and the consultative process of enactment, including also drafts and proposals, primarily made in connection with the Rome I Regulation. Secondly, the research also focused on *practice* relating to party autonomy, which mostly covered court decisions and arbitral awards, and to a lesser extent the description of existing contractual practice. Thirdly, both related domestic and foreign *scholarly writings*, *jurisprudence* were analyzed.

As to the situation in *Hungarian law*, the statutory provision that introduced party choice of law was found in Decree no. 13 of 1979 on private international law (the Private International Law Code). However, by that time party autonomy had been practiced by parties for a long time, which is evident from case law and jurisprudential writings. As to case law, problems related to choice of law emerged more frequently in commercial arbitration than in ordinary court procedures. As to jurisprudence, the only monograph relating to party autonomy in Hungarian is by *István Szász* and dates back to 1929 under the title *The Right of Contractual Parties to Designate the Applicable Legal Sources in the International Law of Obligations* (original Hungarian title: *A szerződő felek jogszabályválasztó joga a nemzetközi kötelmi jogban*) which was supplemented in several aspects in his 1973 monograph *Conflict of Laws (Jogszabályösszeütközések)*.

Before transformation from Communism to Capitalism, the political, economic and legal environment, and in particular foreign trade monopoly and centralism in the administration of foreign trade were not favorable to party autonomy. Despite this fact, a few individual studies relating to choice of law – such as writings by *Mádl* – kept the issue of choice of law alive. In his writings, *Bánrév* summed up also his personal practical observations relating to the many different aspects of choice of law. In today's private international law writings, specific aspects of choice of law tend to be treated separately, Hungarian writers usually specializing in some

sub-questions relating to party autonomy. Thus, *Vékás* mostly deals with the restrictions upon the chosen law (special limits of connecting factors, mandatory rules, consumer contracts), while *Burián* rather focuses on the choice of *lex mercatoria* in connection with party autonomy. In recent writings European law harmonization is always a central motif.

Of the more recent private international law textbooks used in legal higher education, the work by *Burián – Kecskés – Vörös* and the book by *Mádl* and *Vékás* were looked at throughout the entire thesis. Including the university textbooks, altogether about 45 legal writings in Hungarian were covered in this paper.

Although it was incorporated into Hungarian law as Act no. XXXVIII of 2006, the *Rome Convention* is dealt with herein as European law. The same applies to the *Rome I Regulation*, albeit it also forms part of Hungarian law.

As regards *international and foreign examples*, the Rome Convention of the EC on the law applicable to contractual obligations and the Rome I Regulation play an outstanding role in this thesis, but other international conventions (such as the Mexico Convention covering similar subject matter in an Inter-American aspect, or the Hague Convention on the law applicable to sale of goods) are also looked at. The national conflict of laws legislation of several countries (not just EU Member States) is covered, too. Due to the limits of this study however, similar issues relating to choice of law in domestic legislation are not strictly followed country by country. Only countries typical or important of an approach are cited. The legislation of some countries is mentioned only seldom – some are just once –, such as Brazil, Japan, Poland, Mexico, Russia, New-Zealand, etc. On the other hand the thesis attempted to systematically address major European jurisdictions (English, French and German law) and the conflict of laws of the U.S. throughout the entire paper.

The process of codification regarding the transformation of the Rome Convention into a secondary instrument of Community law coincided with the writing of this thesis. We considered it a matter of policy for our research to wait with the completion of this paper for the Rome I Regulation to be enacted. As a result, the paper covers also the documents passed along the way of legislation leading to the Rome I Regulation, in particular the Green Paper

issued by the Commission and the answers to the Green Paper – including about eighty different submissions from governmental-ministerial sources, from different industries of the economy, from professional associations of stakeholders and like bodies and from legal research institutes and academia.

As to the foreign legal practice of choice of law, mostly foreign court decisions and arbitral awards were looked at. In access to the decisions of different bodies of adjudication in different countries, including international commercial arbitration as well, several electronic case law databases were relied on. Of these, special mention is made here to the database edited by *Lando* and *Bernardeau* and operated by the *Trier Academy of Law*, covering the case law of the Rome Convention, at www.rome-convention.org. Due to their importance in their respective legal system, common law precedents and cases were looked at more frequently. Altogether, about ninety cases are cited in the work relating to choice of law, the overwhelming majority being foreign court decisions and arbitral awards.

Legal literature and commentaries of foreign legal systems added further sources to the thesis. Just to mention a few, from *Dicey's Conflict of Laws* through the 1962 comparative work of *Ehrenzweig* a long list of other works, recent publications, commentaries and analyses to the Rome Convention were elaborated. A special mention is to be made to the monograph by *Peter Nygh*, the exclusive topic – and title – of which is party autonomy, and the choice of its issues is often similar to ours. The roughly sixty primary foreign sources cited in our work are supplemented by about twenty secondary foreign legal writings. Only works effectively cited in our work are noted.

Of the Hungarian and foreign law libraries in which research was conducted, the Law Collection of the *Central European University Library* (Budapest), the *WIPO Library* in Geneva and the *István Szász book collection heritage* (a part of which is located at the University of Miskolc) stand out. Several electronic databases available on the internet – case law collections and, to a lesser extent, electronic legal journals – also formed important part of the sources used.

Let alone some answers to the Green Paper in German, we relied on legal sources written in Hungarian or English. Sources written in other languages appear as *secondary sources* of the paper.

III. Brief summary of the results of the research. Possibilities to utilize the results.

After the antecedents of the research and the history of regulatory models and views on choice of law have been discussed, the thesis *thematically analyzes* the relevant questions relating to party autonomy chapter by chapter. Chapters separated by their subject matter are followed by the last part of the thesis covering the Rome I Regulation, focusing on its differences from the Rome Convention and the Code. The reason for the Rome I Regulation to be covered in a separate chapter – rather than only covering it in the thematic chapters – is its *absolute importance and topicality* for Hungarian private international law.

1. The paper discusses the *history of party autonomy* in great detail, including statutory provisions and case law relating to choice of law of the parties, and also the more important views reflected in jurisprudence. This chapter separates the history of party autonomy from the general history of conflict of laws. The importance of the history of party autonomy – other than that it is interesting in itself – lies in the fact that several topical issues taking place nowadays can be fully understood if looked at in historic perspectives. On the other hand, there are *processes that last even today*, where legal history describes only the antecedents of these processes. Finally, some of the phenomena related to party autonomy *seem to appear repeatedly*, thereby the chapter on history helps to predict the directions that legal development and future codification it so take. The historic survey starts at the time the importance to designate the law applicable to contract was identified (XIV-XVI centuries) and lasts until the second part of the XXth century. It covers several national legal systems and also international developments. As a conclusion, the *expansion and restriction* of party autonomy have followed each other in turn throughout its history, and as it will be seen in the chapters relating to contemporary issues of party autonomy, today's trends are direct consequences of the history of party autonomy.

2. One of the important questions of the thesis is whether choice of law and its provision belongs to *conflict of laws* or *substantive civil law*; and which of the issues relating to party choice of law should be considered under the *private international law of the forum* or under the *applicable substantive private law*. With time, party autonomy step by step individualized from the substantive doctrine of freedom of contract. The continuous expansion of conflict of laws, within which more and more subjects move into its field, *lasts even today*. A good example is Article 3 (1) of the Rome I Convention and the related question No. 9 of the Green Paper, which generated much discussion in connection with the conditions and the level of certainty necessary for a *tacit choice* to be made; another example is the *modification* of the choice. In the view of the author, these are originally ordinary substantive law questions which are currently moving from substantive law to conflict of laws. After the comparative analysis, the Code, the Rome Convention and the Rome I Regulation is surveyed, and the conclusion is made that as a result of the European unification of conflict of laws, the thematically closed and coherent system based of the Hungarian Code on choice of law will necessarily loosen up.

3. The thesis demonstrates the changes relating to the *connection needed between the chosen law and the contractual fact pattern*. Although upon the historic survey one may easily conclude that by today it has generally been accepted that *no relationship* whatsoever is needed between the chosen law and the contract, recent tendencies in legislation in protection of the weaker party do require *some objective relationship* between the chosen law and the contract. Such examples are the regulation of certain insurance contracts under EC law, earlier on the level of sectoral directives, later on the level of the Rome I Regulation, or the regulation of choice of law to carriage of passengers under the Rome I Regulation.

4. *Separability* (severability) is a term usually applied to *choice of forum* clauses – especially developed in arbitration – when its *existence* or *validity* is measured in light of the existence or validity of the entire contract. However, the issue of severability also arises in connection with choice of law – moreover, the thesis finds that it

is a condition for a conflictual choice of law to exist. In our thesis separability means the *relative independence* of the choice of law clause from the remainder of the contract. The international conventions that were looked at, also the Rome I Regulation and the Code all allow the conclusion to be made that *for functional purposes* (in order to attain existence and validity) the choice of law clause of the contract is separable from the rest of the contract.

5. The most extensive part of the thesis, which is also one of the most topical ones regarding the issues discussed therein, is the one asking „*what may be the subject of a choice of law clause*”. The importance of the issue was further emphasized by Question No. 8 of the Green Paper, asking into the possibility for contracting parties to choose, under a conflict of laws choice of law, *non-state rules* as international conventions or the general principles of law. Answers received to this question of the Green Paper indicate, that even within the EU there is a *considerable amount of uncertainty*. Answers were ranging from the rigid denial of the choice of non-state law to stating that already the Rome Convention, if interpreted correctly, allows for a conflictual choice of *lex mercatoria*. Finally – due to the great disparities of the views – even the Rome I Regulation avoided to provide for a clear, unambiguous and binding provision on the normative level of the instrument.

When inventorying the possible subjects of a choice of law clause, the thesis starts with *self-contained contracts* (whereby the choice by the parties refers to *no-law*, ordering the contract into a legal vacuum), followed by the *choice of equity* (rather than normative law, the contract is to be regarded *ex aequo et bono*). The next option was the *choice of lex mercatoria*, general principles of law, transnational law and other like legal frameworks. A more tangible choice is the choice of the law *of a particular country*, and the last option observed was the choice of a *specific named legislative instrument* (a named convention, act, statute, etc.). While self-contained contracts are, pursuant to several competing arguments, usually *denied recognition*, the choice of equity may mean *several different methods* of adjudication, existing parallel with each other. The choice of *lex mercatoria*, general principles of law, international principles of law and like choices involve *several specific problems* analyzed individually in the thesis. The summation of the present

situation is that we are witnessing a *gradual process* pointing at the widening of the recognition of the conflictual choice of *lex mercatoria*, to a great extent due to international commercial arbitration. This general process is momentarily *slowed down* by the Rome I Regulation. As to the choice of *state law*, even the most traditional kinds of choice of law clauses may pose problems about their content. The cases examined here include the choice of the law of a country with multiple legal systems, the choice of a legal system commonly shared by several states (*sharia*), the choice of the law of a non-existing or unrecognized state, the choice of an uncertain law, and the choice of state law with multilateral connecting factors. Choice of specific named legislative instruments either leads us to the question of *tacit choice*, or to *ordinary material choice of law*.

6. Questions relating to the *simultaneous choice of multiple laws* were placed in a separate chapter. Contract splitting (*dépeçage*) and the choice of the common rules of several legal systems (*tronc commune*) have been identified as two separate cases of the choice of multiple laws to the same contract. Based on respective legislation, case law and jurisprudence, the conclusion of the thesis is that while the option that *dépeçage* offers is more recognized than not, and the primary issue that needs to be clarified is the *conditions* of splitting the contract, *tronc commune* remains to be an option *difficult to properly interpret* in practice, and thereby it is suggested that it should be applied only in *very exceptional cases* – see the discussion of the Channel Tunnel case.

7. As to the *form* in which the choice can be made, the question of *tacit choice* has been discussed in detail by the thesis. The problems that came up during the preparation of the Rome I Regulation included the *evaluation of the different factors* that may lead to a tacit choice, and the *level of certainty* needed for a tacit choice. Approaches by the different Member States under the Rome Convention displayed a variety of solutions. The role of choice of forum clauses, the interpretation of certain contractual clauses, choice of law in related contracts, and tacit choice of law by the engagement of the defendant in the suit were mentioned during the discussion that took place following the Green Paper. The thesis analyzes the *relationship between choice of forum and choice of law*

for the purposes of tacit choice distinctly. The conclusion that follows especially from the Rome I Regulation is, that the rigid separation of choice of forum clauses from choice of law clauses for its tacit formation, which is the leading approach taken by Hungarian commentators *has to be revised*. On the other hand, the language used in the Rome I Regulation to better perfect the *level of certainty* needed for a tacit choice is *lost* in the imperfect Hungarian official translation of the Regulation.

8. The analysis of case law relating to the modification of choice of law revealed an unidentified tendency that behavior otherwise sufficient to establish a *tacit choice of law* is often *insufficient* to modify an earlier *express* choice of law.

9. When addressing the relationship between party choice of law and other instruments of conflict of laws, the role of *foreign conflict of laws rules*, and in connection with that, cases of *renvoi* were put under the microscope. The generally accepted view, which is equally shared by Hungarian commentators, does not attach any role to the private international law provisions of either the chosen law or the law applicable in lack of party choice. Thus, it also excludes *renvoi* from choice of law situations. This approach, however, needs to be polished. Partly revision is called for by regulation on the choice of law for specific kinds of insurance contracts in Community law – later included also into the Rome I Regulation –, which makes it dependent upon *the law applicable in lack of choice* whether or not the parties may avail themselves of a choice, and if yes, to what extent. *Conflict of tacit choice regimes* between the *lex fori* and the allegedly tacitly chosen law may also create an *acceptable renvoi situation*. Finally, the wording of the Code does *not* clearly abolish *remission* even if there was a choice of law by the parties.

The interrelationship between *evasion of law* and choice of law is also covered in the chapter on the connection between choice of law and other instruments of private international law. Although *abuse of law* by a choice, and the requirement that the choice be *bona fide* have, for different reasons gradually exited from the set of instruments of private international law, the question of falsifying an internationality element in order for there a choice to be available at all remained a challenge to meet. Comparing the provisions of the

Code with the Rome Convention and later with the Regulation, both the Convention and the Regulation is able to better stand up to this challenge than the Code. The mere wording of the Code is ambiguous in handling situations in which *the only internationality element is the choice of law itself*.

10. When discussing the *limits* of the choice of law, the first issue was about *objective – absolute – limitations* on the right to designate the applicable law for the *protection of the weaker party*. Earlier the commonly shared view was that even for adhesion contracts the objective limitation of party-made choice of law should remain an *exceptional means*. The reason was that since the connecting factor in itself is *neutral* in value, in individual cases there is no guarantee that it will protect the weaker party from the law that would otherwise be less favorable to him. However, in the course of discussion leading to the Rome I Regulation, it turned out that experience often shows that the law embodying the *legitimate and reasonable expectations* of the consumer is *more beneficial* to him than the application of an unknown, albeit *materially more favorable* law. As a consequence, for the purposes of restricting choice of law, the concern about the expectations of the consumer towards the contents of the applicable law took priority over the material comparison of the provisions of the relevant legal systems. Some commentators showed a direct relation between the consumer's ability to *effectively represent his interests* and the *knowledge of the applicable law*. For the Rome I Regulation all these experiences meant, that for some certain, named contracts – insurance, transport of passengers – choice of law is objectively restricted to certain laws in connection with the contract. Taken this together with the fact that some national conflict of laws regimes also prescribe objective restrictions – and for the *formation of consumer contracts* even the Rome Convention restricted the choice on objective grounds – one must conclude that the views on the ability of private international law to be utilized in the protection of the weaker party *have been revised*.

Onto the *material boundaries* of the application of the law chosen by the parties, limitations based on *public policy*, *imperative norms* and rules that the parties may not depart from by contract (traditional *cogent* rules) must be mentioned. Since public policy is a matter for

any private law fact pattern, and even imperative norms tend to apply not just in contract but also in other legal relations (see non-contractual obligations and the Rome II Regulation), and even within contract they limit both the law chosen by the parties and law applicable in lack of party choice, public policy and imperative norms were not discussed in detail. Cogent rules are, however, applied to limit *the law chosen by the parties*. Most questions relating to the material protection of the weaker party by cogent rules against the chosen law are *extensively dealt with* by Hungarian jurisprudence. Application of cogent rules of the *lex causae* in these cases is *relative*: it depends on the rules of the chosen law – or sometimes the preferences of the party – whether or not any such provision is to be applied, and even in this case several problematic questions need to be answered. The preparation of the Rome I Regulation brought attention to the *relationship required* between the law applicable in lack of choice and the contractual relationship. Problems arising out of the wording of Article 5 (2) of the Rome Convention were overcome by the Regulation by harmonizing the requirements with the respective framework provided by the *Brussels I Regulation*.

11. As to the provisions of the *Rome I Regulation* relating to party autonomy, following the brief, descriptive introduction of the rules, primary emphasis was on the provisions new compared to the Rome Convention. The questions of the Green Paper may be grouped depending on whether they *expressly* relate to party choice of law, or they are *partly relevant* concerning choice of law, or they are only *incidentally applicable* to party autonomy. Of the most important questions the first is the issue of limiting choice of law to “*internal*” contracts from the point of view of the EC with the so-called *Community minimum*. In our view the provision on Community minimum is acceptable on the observation that economic integration is *sufficiently advanced* within the EC on the way from an international organization to a state that the rule of *national* conflict of laws on choice of law to domestic contracts can be extended to internal market situations. However, the practical importance of this rule is likely to *fall behind its novelty*: Community law is mostly *not* concerned with contract law (which is the area of law that would come under the scope of party autonomy), and even where

Community law contains provisions relating to specific types of contracts (insurance, different consumer contracts), often its provisions are *mandatory by nature*, irrespective of the choice made by the parties. The narrow sphere of Community contract law provisions that remains comes under the rule of the Community minimum. By designating the *lex fori*, the Regulation also answered the concerns about the uncertainty of the content of the Community minimum in case it is contained in a source that requires incorporation by domestic law (e.g. directives).

Due to its disputed nature, the question of choice of non-state law was finally *not regulated by the Regulation on a satisfactory level*. The legislative opportunity was open, and in an earlier proposal for the Regulation an express provision was included. The fact that only *a paragraph in the Preamble* refers to the status of the choice of non-state law as material choice of law indicates, that the Regulation failed to mitigate the disparities over this issue.

When perfecting the rule on *tacit choice*, a higher level of certainty over tacit choice was enacted, which is unfortunately not apparent from the official Hungarian translation. On the other hand although finally the Regulation did not contain presumptions, the Preamble addresses the role of choice of forum clauses for tacit choices of law.

Consumer, insurance and employment contracts are primarily relevant for party autonomy due to the *specific limitations* they impose on the chosen law, while the approach transported from sectoral directives to the Regulation on insurance contracts relates to a specific form of renvoi for choice of law.

12. The thesis may be well utilized by both practice and theory *in two different respects*. Firstly, although progressive at the time when enacted, the Hungarian Code for long existed in the times of closed society and central administration. Entering into the realm of market economy resulted in a drastic increase of legal relations with internationality elements, not least in contracts. One of the bases of the application of foreign law in contract is its choice by the parties. The thesis points at the *challenges* that liberalized foreign trade – but also consumer and other contracts without international business features – poses on the choice of law by the parties. On the other

hand, the Rome I Regulation was given its slow birth during the writing of the thesis. The Regulation *differs* from the traditional Hungarian private international law regime and thinking in several instances, all of which are addressed by the thesis in detail. The thesis prepares both practice-oriented and theoretical lawyers and all those involved in the legal side of foreign trade activity on a daily basis for the respective changes. It also contains specific suggestions to revise some viewpoints in the currently used private international law university textbooks in Hungarian legal higher education.

IV. Studies by the Author published in connection with the subject matter of the doctoral thesis (*studies published until 21 October 2008*)

Note: papers are in Hungarian with English translation of titles in brackets. Titles which appear only in English are studies in English.

1. Külföldi jog alkalmazása a termőföld hasznosításáról szóló szerződésekre (*The Application of Foreign Law in Agricultural Land Use Contracts*), in: Napi Jogász (Daily Lawyer), November 2001, 21-28
2. Determining the Law Applicable to The Internet, in: microCAD 2001 International Scientific Conference, Section A: Law (collection of essays), Miskolci Egyetem Innovációs és Technológia Transzfer Centruma 2001, Miskolc, 67-73
3. Jogválasztás a magyarországi termőföldek hasznosításával kapcsolatos szerződésekben (*Party Choice of Foreign Law for Agricultural Land Use Contracts*), in: Publicationes Universitatis Miskolciensis SECTIO JURIDICA ET POLITICA Tomus XIX., Miskolc University Press, 2001., 215-233
4. A felhasználási szerződések nemzetközi kollíziós minősítése (*The Private International Law Characterization of Copyright Licensing Contracts*), in: Gazdaság és Jog (*Economy and Law*), 12/2001, 3-8
5. A joghatóság kikötésének és a jogválasztásnak a kapcsolata (*The relationship between choice of forum and choice of law clauses*), in: Cég és Jog és Napi Jogász (összevont

- szaklap) (*Company and Law and Daily Lawyer – joint legal journal*), 2003 November, 33-39
6. A lokalizációs elmélet és a felek jogválasztása a nemzetközi magánjogban (*Localization Theory and Party Autonomy in Private Internatioanl Law*) in: Publicationes Universitatis Miskolciensis SECTIO JURIDICA ET POLITICA Tomus XXII, Miskolc University Press, 2004, 441-454
 7. A jogválasztással kapcsolatos kérdések minősítése a magyar jogban (*Characterization of Issues Relating to Party Autonomy in the Hungarian law*), in: PLACET EXPERIRI – Ünnepi tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára (*in the collection of essays „PLACET EXPERIRI – Celebratory studies for the 75th birthday of Gábor Bánrévy*), Budapest, 2004, 213-227
 8. A felek akarati autonómiájának története (*The History of Party Autonomy*) in: Jogtudományi Közlöny (*Journal of Jurisprudence*), 2004/12, 443-459
 9. The Future Impact of the Rome Convention on Hungarian Conflict Rules, in: European Integration Studies, Vol. 3. No. 1. Miskolc University Press, 2004, 57-67
 10. Jogválasztás és csalárd kapcsolat (*Party Choice of Law and Evasion of Law*), in: Jogtudományi Közlöny (*Journal of Jurisprudence*) 2005/11., 463-471
 11. Lex mercatoria, a nemzetközi jog elvei és hasonló kikötések a jogválasztó klauzulában (*Lex Mercatoria, Principles of International Law and Like Provisions in the Choice of Law Clause*), in: Külgazdaság – Jogi Melléklet – (*Foreign Trade Review – Legal Annex*) 2005/11-12, 133-149
 12. Speciális jogválasztás modellek – az önszabályozó szerződés (*Specific Choice of Law Models by the Parties: Self-Regulating Contracts*) in: Gazdaság és Jog (*Economy and Law*), 2006/2, 7-10
 13. Speciális jogválasztás modellek – méltányosság választás (*Specific Choice of Law Models by the Parties: Choice of Equity*) in: Gazdaság és Jog (*Economy and Law*) 2006/3, 11-15
 14. Közrendi, imperatív, kógens és diszpozitív szabályok (*Public Policy, Imperative, Cogent and Dispositive Norms*) in: Magyar Jog (Hungarian Law) 2006/2, 65-77

15. Polgári jogi és kereskedelmi jogi tartalmú közrendi és imperatív szabályok (*Public Policy and Imperative Norms in Civil and Commercial Law*) in: Az uniós csatlakozás hatása a letelepedés és a szolgáltatások szabad áramlása körében. Tanulmánykötet. (*The Impact of EU Accession to the Freedom of Establishment and the Free Movement of Services. Collection of Essays.*) Novotni kiadó, Miskolc, 2005. 127-149
16. Dépeçage és tronc commune a nemzetközi magánjogban (*Dépeçage and Tronc Commune in Private International Law*) in: Jogtudományi Közlöny (*Journal of Jurisprudence*), 2006/3, 83-91